

BOŠKO KRSTIĆ

Jól vagyok

Talán az emberek mindenütt a világban, itt, az enyémekben is, egy meglehetősen általános, olykor egészen elcsépelet, másszor meg az őszinteséget is mellőző kérdéssel fordulnak egymáshoz, ám esetünkben, egy időszakban, ez maga volt az igazán vesébe látó legravaszabb kérdés.

Amely így hangzik: *hogy vagy?*

Felszín, üresség, valójában egy nagy semmi, tartalmatlan beszélgetés, miegymás; a kérdezőt sem érdekli *hogyléted* s magad is szükségtelennek tartod a magyarázó választ – nos, mindez egyszeriben megváltozott, más jelentéssel telítődött.

A hatalmas eseményeket megelőzően nagy párttisztogatások kezdődtek, pártom, utolsó történelmi útjára indulván, sorait tömörítve folyamatosan szabadult ingadozó tagjaitól, vagy azoktól, akikre nem számíthatott, s azoktól szintén, akik a feltételezés szerint revizionisták, opportunisták, az ellenforradalom ellenforradalmárai; a régen kipróbált módszereken alapuló utasítások szerint a város köztisztületben álló személyei jöhettek számításba, a borbély, a hentes, piaci felügyelő, lapszerkesztő. Tőlem is igyekeztek megszabadulni. A forradalomra nézve a korábbi káros és gyanús történéseknek érthetően felértékelődött a szerepe: ha a borbély a kértnél rövidebbre nyírta valaki haját, ha a hentes néhány dekányit el-mért, a piaci ellenőr valakivel fizettet helypénzt, másokkal nem, a szerkesztő pedig, visszautasítja ingyen közölni a házeladási hirdetést vagy a drága nagynéni halálhíréről értesítő gyászjelentést, úgyszintén voltak más komoly okai is a nagy változásoknak és leváltásoknak. Félretéve a humorizálást – nem volt egyszerű, sem könnyű. Kivert kutyaként ácsorogtam napokon át Szabadka utcáin jól tudván, ha most lelépek ezekről a járdákról és bezárokodom valahová, soha többé nem jövök ki a korszóra, nos, ebben az összetört, bélpoklos állapotomban állítottak le olykor a már megalakult különleges csoportok, és látszólag kíváncsian, aggodva kérdezték: „*Hogy vagy?*”

E buta kérdés változást jelző új jelentésével igazán akkor szembesültem, midőn egy nálamnál hosszabb emlékezettel bíró személy fordult hozzám ugyanezzel a kérdéssel. S amikor óvatlanul rávágtam, a fenébe is *hogyan lennék*, rosszul, nagyon rosszul – válaszómmal, amely mintha személyesen érintette volna, nem is egezett, viselkedésemet pedig korholóan túl indulatosnak és keménynek minő-

sítette, hanghordozásából ugyanakkor megéreztem, pártom hogyan viseltet irányomban, röviden: negyvennyolcban már rég a Goli otokon lennék.

Soha többé nem válaszoltam hasonló módon erre a kérdésre.

*

Egészen nyílt üzenetek érkeztek mindenféle helyről és a médiából, gyűlésekről és kávéházakból, a sajtó, a rádió meg a televízió által, nyilvánosan kimondva és közzé téve, a bennfentesek pedig mindent értettek, mint valami kiválasztott, földön kívüli lények. Ugyanazt hallhattuk, láttuk, ám ők hitték és tudták, mi történik majd, mi pedig féltünk annak bekövetkeztétől. Korábban senki sem vette észre, hogy ezek a médiák bármiben is különböznenek tőlünk, akár felkészültségben, akár egyfajta hátrányban vagy más módon. Az üzenetek mindent megváltoztattak. A média azonosíthatatlansága révén kezdetben az egész káosznak tűnt, a „hogyan vagy?” kérdés viszont a pontos felismerés és a világos megoszlás jegyvé lépett elő. Ha a megszokott üzlet pénztárosnőjének azt feleled, nem érzed magad jól, mert a cukor hiánycikk (akkoriban más sem volt a boltokban a sivár pultok őrzőin kívül), ő pedig azt válaszolja, ez egészen természetes, mert új, az eddiginél igazságosabb társadalom, hazafiság és reneszánsz épül, akkor tudni való: az illető média, ha viszont „bűnrészesként” megértően, suttogva és szégyenkezve fordul hozzád, akkor veled együtt a tájékozatlanok és a hibás oldalt választók táborába tartozik. Az előbbitől – egyértelmű – soha nem kapsz egy kiló cukrot vagy liter étolajat a pult alól, az utóbbitól pedig ez el sem várható.

Hogy vagy? A „jól”-on kívül bármilyen más válasz, ami nem az ő jelrendszerük, vagy a benzín- és gyógyszerhiány meg a bankok pénznélkülisége miatti dohogás, azonnal elárul, s a bolti személyzet egyből felmérheti, hogyan viselkedjék veled szemben. Aznap nem kapsz sem benzint, sem fizetést, sem nyugdíjat, a rákövetkezőkben – az infláció miatt – pedig már teljesen érdektelen, hozzájutsz-e valamihez. Lassan megvilágosodik a kép: a pult mögött is, ahol ők rajzásban tisztították soraikat, s a pult előtt is – ez a hosszasan várakozó, elveszett szerzettársak csoportja.

Nem érzed jól magad, de azt kell válaszolnod, jól vagy.

Hatalmas titok marad, hogyan fejlesztették ki ezek az emberek a kicsinyke „hogyan vagy?” kérdés alapján gyilkos ellenőrzésüket, válaszodat dekódolva azonnal tudván, ki vagy, mi vagy, s mit kell veled tenni. Ez épp olyan rejtély, mint a remekművek létrejöttének alkotói folyamata, hasonlóképpen a rettenet után is maradnak tisztázatlan foltok, a „varázsszer” mibenlétéről gyakorta sem az azt alkalmazók (majd eldobók), sem a következményeit elszenvedők nem képesek pontos magyarázattal szolgálni. Később, amikor már minden elmúlt, mindannyian áldozatként jelentkeznek. A vétkeket pedig nem vállalják sem az elkövetők, sem az azokat megengedők.

*

Ha mindannyian együtt kapjuk az üzeneteket, akkor minden világos, s nem hittük, hogy másként történik.

A hetvenes években, az utolsó ifjúsági munkaakciók idején meglátogattuk Nisben a szabadkai brigádunkat, amely kitért a művelődési és szórakoztató programok terén, munkateljesítmény tekintetében viszont az utolsók között kullogott. Szokásos látogatás. És természetesen ajándékok – elsőrangú kolbász a November 29 húsgyártól, finom sajt a Tejgyártól, kilogrammos csokoládé- és cukorka csomagok a Pionírtól, valamint jött velünk egy kisebb létszámú zenekar is, ők még elfértek a minibuszban, no és műsorvezetőként Ruzman Rudolf barátom. Egészen a szombat esti rendezvényig a brigád terephelyén csend honolt, akkor aztán – néhány száz fiatal jelenlétében – elkezdődött a vándorprogram, még-hozzá játékos vetélkedővel. Ruzman kihívta a két legerősebb brigádtagot. (Kommolyzenei kérdésekről tehát szó sincs.) Némi forrongó tanakodás nyomán, s zajos szurkolás közepette meg is jelent a színpadon két tagbaszakadt fiatalember. A szabadkai műsorvezető ekkor két széket kért. A nézőtér első sorából ketten azonnal felálltak, s a székek máris a színen. Az izomdús suhancokat és a rozoga székeket látván mi, szabadkaiak, azonnal rosszat sejtettünk, de csöndben maradtunk. Ekkor a műsorvezető a színpad mögött két hatalmas szekercét hozott elő. Az agyunkig már elért: „két természetes legény”, „két szék”, „két szekerce”, ám továbbra is hallgattunk. Egyébként mi mást tehattünk volna. Amikor Ruzman elmagyarázta, hogy ez a vetélkedő vagy mi abból áll, ki darabolja miszlikbe hamarabb a baltával a széket – alig akartuk elhinni. Egyébként, mi mást tehattünk volna. A székdarabok meg úgy röpködtek, hogy az első két sorban ülők fejvesztetten menekültek, ki merre látott.

Később Nisből megérkezett a számla a két szék áráról. Kifizettük. Egyébként, mi mást tehattunk.

*

Megkért egy festő, készítsek valamilyen szöveget a szörnyetegekről. Mert ez kiállításának a témája. Úgy gondoltam, ez esetben csakis a félelemről lehet írni. Így is tettem, de a képzőművésznek ez a rész nem tetszett (akkor meg mi a fenéért festett szörnyetegeket, ha az nem a bennünket körülvevőkre vonatkozik), vagy tőlük nálamnál is jobban megrettent. Vagy a szöveg ijesztette meg? Nem tudom: a katalógusban csak a befejező szakasz jelent meg, amely az előzőek ismerete nélkül teljesen értelmetlenné vált. Tekintettel azonban arra, hogy az elmúlt időszaknak az értelmetlenség a legszívósabb vívmánya, ezért íme a nyitószöveg a katalógusban közölt záró rész nélkül. Szokásosan a mi módszerünk: vagy nincs kezdet, vagy nincs befejezés.

Félek.

Félek a gyalogátkelőhelyektől, a hepehupás úttesttől, a jelzést nem alkalmazó járművektől, a gyorsan és a lassan vezetőktől, a szabálytalanul parkoló autóktól,

félek a „póktól”, a rossz benzintől és a radartól. Félek gyalogosan, félek gépkocsival.

Félek a meleg februártól és a hideg májustól, a korai tavasztól és a késői téltől, ózonlyuktól és tájfuntól; félek a szárazságtól, az elapadt kutaktól és növény-enyésztettől, félek továbbá az árvizektől, a zavaros folyóktól, a penészes falaktól és a reumától; félek a múlttól, félek a jövőtől.

Félek a betegségtől, melynek nincs ellenszere, félek a betegségtől, amelyre van gyógyír, de nincs gyógyszer. Félek a rossz kedvű orvosoktól, a zsúfolt várótermektől, a soron kívül bekerülő emberektől, s félek, nekem nem sikerül majd soron kívül bejutni.

Félek a drágaságtól, szegénységtől és a hiánycikkektől: a molyos liszttől és a mérgező pálinkától, a koszos poharaktól, a tetemes számláktól, valamint az olcsó konzervektől, amelyeknek lejárt a szavatossági ideje.

Félek a találkozásoktól és beszélgetésektől, könyvektől és újságoktól, televíziótól és rádiótól, félek hallani rossz híreket, félek a postásoktól és azon ismerősöktől, akik katonai behívókat kézbesítenek, félek veszekedni ismeretlenekkel, félek veszekedni barátaimmal, félek lenni valakivel, félek egyedül maradni.

Mindentől félek.

*

„Az embereket megváltoztatta a hosszan tartó szárazság. Rosszabbak lettek! Ketten se találkozhattak és beszélgethettek anélkül, hogy valami rosszmájú pletykába ne bonyolódjanak, amitől még sértődöttebbek és rosszkedvűbbek lettek, mint voltak, mielőtt találkoztak volna. Bármibe is kezdtek: mindenben csak el-lentmondtak egymásnak. És így folyt a beszélgetés végig, könyörtelenül, végül már nem is hagyták szóhoz jutni a másikat, fel sem merült, hogy a másiknak is igaza lehet. Eközben pedig a másik sem mutatott szemernyi megértést vagy együttérzést. Megromlottak az emberi kapcsolatok. A jó barátok fürkészni kezdték a múltat, jelentéktelen bizonyítékokat találtak arra vonatkozólag, hogy barátok valójában soha nem voltak, hogy tulajdonképpen kezdettől egymás ellenségei; felidéztek a régi emlékeket, csak hogy most mindent másként magyaráztak: a jót rossznak, a rosszat még rosszabbnak találták. A világ a visszájára fordult. Az emberek elmúlt életük boldog napjait és a tegnapi szépséget megtagadták, bemocskolták és elhomályosították, minden emberi erő és szándék tulajdon forrása, az ember ellen fordult, aki pedig lázasan kereste a módját, hogy pokollá tessese maga és társai életét.

Hát még, amikor többen is összefutottak! Akkor a gonoszság szálai úgy összekuszálódtak, hogy hihetetlen fejleményekhez vezettek: a jó emberek valóságos démonokká lettek, a gyöngédek kegyetlenekké meg vérengzőkké, a szótlanak és békések szónoklatokba kezdtek, lincselések élére álltak. Olyanok léptek szövetségre, akik egyébként soha nem is találkoztak volna, elképesztő paktumok szü-

lettek, olyan események kerültek összefüggésbe, amelyeknek semmi közük sem volt egymáshoz, olyan csodák történtek meg, olyan találkozások és konfliktusok, amelyekre máskülönben sor sem kerülhetett volna.

Az emberek bujkáltak egymás elől, de elbújni mégsem tudtak: a gonoszság mindenütt megtalálta őket. Voltak akik, mert megpróbálták ellenállni, csak még nagyobb bajba kerültek, magukat bosszantották fel, a bennük dúló és meg nem ismert méreg és indulat emésztette el őket. A felbujtók pedig félrehúzódtak, majd másutt kezdtek újabb ármánykodásba. Senki sem tudta, hogy ezek az emberek mikor tanulták ki a gonoszság tudományát, hogy az mikor és miért kerítette őket hatalmába.

Azok is felbukkantak, akik vizálýszítással múlatták az időt, pletykákat gyűjtöttek és terjesztettek, csakhogy minél több embert megbánthassanak, leleplezzék és közszemlére tegyék a gyöngéket, kinyissák a gyűlölet meg a gonoszság tömlőit, és szítsák a kiszabadult indulatok parazsát. Mindent megtettek, hogy a dühödtek még jobban feldühödjenek, hogy a gyengék még gyengébbnek s ezért vakmerőbbnek higgyék magukat, bemocskoltak mindent, ami tiszta, megbolygatták az emberek nyugalmát, szétziláltak szerelmi kapcsolatokat, barátságokat, szülő-gyerek közötti bizalmat. Megváltoztatták az emberi viszonyokat, az élet, a világ rendjét, ahogy a rák változtatja meg a sejt életét, hogy burjánoznak a rosszak, pusztuljanak a jók. Mindezt az erkölcsösség leple alatt tették, és az első pillanatban nem is lehetett semmit a szemükre vetni, legfeljebb, hogy az emberek az ő tevékenységüknek köszönhetően mindig csak rosszul járnak, és egyre rosszabbul érzik magukat.

Senki sem tudta, honnan ez a sok gonosz.

A szerelem elszállt egy szempillantás alatt. A szeretők csak egymás hibáit látták, a szépség mellett vakon haladtak el, nyoma veszett a simogatások, az érintések varázsának, eltűnt a csók, a szerelmi játék, és az együttlét szerencsétlen, dühödtek testek viaskodásává lett. Ismeretlen betegségek ütötték fel a fejüket, miközben a gyógyszerek a már ismerteket sem gyógyították. Az idősek pánikszerűen rettegetek az öregségtől, a gyerekek e pokolban jöttek a világra, s csakhamar maguk is gonoszakká lettek.

A szó elveszítette jelentését. A gondolat kifejezésére alkalmatlanná lett, mert alighogy kimondták, máris értelmet váltott. Az emberek a kifordult szavakhoz igazították gondolataikat, aminek eredményeképp a fejükben és a beszédükben is lidércnyomásos zűrzavar támadt. Az olyan szokványos természeti jelenségeket, amilyen az éjszaka és a nappal, a nap és a hold, a hideg és a forróság, titokzatos jelekként magyarázták, az ellenség üzeneteként, nyílt támadásnak, háborús jelenségnek ítélték, ezért az emberi gonoszság rossz szelleme belengte végül a természetet is.

Sárgás színű lett az ég, nyilván a portól meg a homoktól, amit a szél hordott napokig a kiégett táj felett – eső nem hullt, víz pedig sehol, hogy megnyugtassa és tisztára mossa azt.

Mért nem következik be a változás, hozzájárulásuk nélkül, felső beavatkozásra? – kérdezték sokan a reményvesztettek közül, akik már csak az imádságban bíztak. Kiengesztelődik-e végre az ég? Ha összegyűlik valahol ez a sok elégedetlenség és kín, átváltozik-e majd végül olyan pozitív energiává, amely közénk visszaáramolva boldoggá teheti ismét az életünket? Nem volt erejük, hogy a hétköznapi felülemelkedve megpillantsák bűnös önmagukat, és hogy megoldást keressenek. Napról napra ugyanaz a gondolat foglalkoztatta őket, csak egyre sekélyesebben, egyre kurtábban, mígnem végül elhitette a látszatot, hogy mindez elkerülhetetlen. És úgy is történt: a látszat valósággá lett, és tett mindent megmásíthatatlanná.” (Részlet a *Vízöntőből* – Beszédes István és Varga Piroska fordítása.)

Fordította: SINKOVITS PÉTER

